

FELSEFE DÜNYASI

2007/1 Sayı: 45

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR

Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenışehir / ANKARA

Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:

Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA

Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

KIYASTA ORTA TERİM

Nazım HASIRCI*

Giriş

Aristoteles (M.Ö. 384-322) mantığı alet (*organon*) ilmi kabul eder. Bu kabul Aristoteles'ten günümüze kadar birçok filozof ve bilim adamı tarafından da benimsenmektedir. Mantık; kavram, önerme ve akıl yürütme/kıyas olmak üzere üç bölümden meydana gelir. İlk iki bölüm kıyasa hazırlık mahiyetindedir. Mantıkta asıl amaç ise kıyası incelemektir. Tutarlı ve geçerli bir şekilde akıl yürütme metodu olan kıyas, dedüksiyonun en mükemmel şeklidir. Kıyas, çıkarım yapmak ve yapılan çıkarımların geçerliliğini denetlemek için çok sık bir şekilde kullanılır.

Aristoteles kıyası, "bir sözdür ki, kendisine, bazı şeylerin konulmasıyla, bu konulan şeylerden başka bir şey, sadece bunlar dolayısıyla zorunlu olarak çıkar"¹ şeklinde tanımlar. Bu tanıma göre her kıyasta öncül dediğimiz birden fazla önerme bulunmalı, bu öncüllerden de zorunlu olarak sonuç dediğimiz önerme elde edilmelidir. Sonuç öncüllerin aynısı ya da eş anlamlısı olmamalıdır. O halde kıyasa, doğru kabul edilen öncüllerden belli bir ilişkiye dayanarak sonucun zorunlu olarak çıktığı akıl yürütme türü² denebilir.

Kıyas, iki öncül bir sonuç olmak üzere toplam üç önermeden meydana gelir. Yine her kıyasta sonucun konusu, yüklemi ve her iki öncülde de bulunması zorunlu olan orta terim olmak üzere üç terim vardır. Sonucun yüklemine kıyasın büyük terimi, konusuna da küçük terimi denilir. İçerisinde büyük ve orta terimin bulunduğu önermeye büyük öncül, küçük ve orta terimin bulunduğu önermeye de küçük öncül adı verilir. Biz makalemizde iki öncülde de tekrarlanan orta terimin kıyastaki yerini ve önemini inceleyeceğiz.

Orta Terim

Orta terimi, 'kıyasın her iki öncülünde de bulunup sonucunda yer almayan, fakat sonucun sebebinin teşkil eden terim'³ diye tanımlayabiliriz. Orta terime, kıyasın iki terimi

* Dr. Araştırma Görevlisi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹ Aristoteles, *Birinci Analitikler*, Çev.: H.R. Atademir, İstanbul 1996, s. 5.

² Doğan Özlem, *Mantık*, İstanbul 1999, s. 38; Necati Öner, *Klasik Mantık*, Ankara 1986, s. 105.

³ Bkz. Aristoteles, *age.*, s. 96; Aristoteles, *İkinci Analitikler*, Çev.: H.R. Atademir, İstanbul 1996, s. 108; Hamdi Ragıp Atademir, *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı*, Ankara 1974, s. 123; İbn Sina, *Kitabu's-Sıfâ, II. Analitikler*, Çev.: Ömer Türker, İstanbul 2006, s. 18; İbrahim Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*, İstanbul 1999, s. 157; İsmail Hakkı İzmirli, *Felsefe Dersleri*, İstanbul 1330, s. 180; Rıza Muzaffer, *el-Mantık*, Necef, 1968, s. 235; Şafak Ural, *Temel Mantık*, İstanbul 1995, s. 81; Teo Grünberg, Adnan Onart, David Grünberg, Halil Turan, *Mantık Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2003, s. 95.

arasındaki ilişkinin delili olduğu için 'hucdet-delil', yine iki terim arasındaki hükümün ispatına aracılık ettiği için 'ispat vasıtası' da denir.⁴ Orta terim büyük ve küçük terimleri dolaylı bir şekilde ilişkiye sokarak sonuca ulaşılmasını sağladığından,⁵ kıyasa dolaylı çıkarım özelliği kazandırır.⁶ Öncüllerde bulunduğu yere göre de orta terim, kıyasın formunu belirler. Orta terim bütün bu özellikleriyle kıyasın en temel unsuru olmaktadır.

Sahip olduğumuz bilgilerden yeni bir bilgi elde etme sürecinde kıyası kullanırız. Eğer bilgilerimiz bir takım ortak noktalarda buluşuyorlarsa, bu ortak noktalar yoluyla bilgilerimizi birleştirir ve yeni bir sonuca ulaşırız. Aristoteles şöyle der; "Bütün bilimlerin kanıtlanmanın ortak unsurları vasıtasıyla birbirleriyle münasebetedirler. Ben ortak unsurlar ile, kanıtlamada temel rolü oynayanları kast ederim, ne kanıtlanmış yüklemeleri ne de kanıtlanmış konuları."⁷ "Her insan ölümlüdür" "Her kuş kanatlıdır" önermeleri arasında ortak bir unsur bulunmadığından yani orta terim alınmadığından ötürü kıyas elde edilemez.⁸ Bu nedenle kıyasın iki öncülünün konu veya yüklemelerinden birisinin müşterek olması gerekir.⁹ Eğer bu müştereklik sağlanmazsa orta terim bulunmadığı için her hangi bir kanıtlamadan söz etmek mümkün değildir.

Kıyası, "... bir şeyin başka şeye ait olduğunu veya olmadığını (ortaya) koyarak"¹⁰ yani orta terimin küçük terimi, büyük terimin de orta terimi kapsadığı ya da kapsamadığı durumlarda, onları belli bir ilişkiye sokarak yaparız.¹¹ Bu ilişkide orta terim büyük terimle küçük terimi karşılaştırarak¹² birinden diğerine geçmek için vasıta olur, sonuçta büyük terimdeki hükümün küçük terime de iletilmesini sağlar.¹³ Böylece orta terim bilinmeyenin açıklık kazanmasına aracılık ederek¹⁴ sonuç veren kıyasa inanmanın ve onu tasdik etmenin en temel nedeni olur.¹⁵ Örneğin:

Bütün insanlar ölümlüdür;

Sokrates insandır;

Öncülleri "insan" orta teriminde birleştiklerinden, zihin büyük terimdeki ölümlülük niteliğinin küçük terim olan Sokrates'e de iletildiğini bilir, ölümlülüğün onda da onaylanmasını gerekli görür¹⁶ ve "Sokrates ölümlüdür" sonucunu çıkarır. İşte orta terim

⁴ Muzaffer, *age*, ss. 235-236.

⁵ Atademir, *age*, s. 123; İzmirli, *age*, s. 180.

⁶ Atademir, *age*, s. 115; James Edwin Creighton, *An, Introductory Logic*, London 1919, s. 114.

⁷ Aristotle, "Posterior Analytics," *The Basic Works of Aristotle*, ed. Richard Mckeon, New York 1941, s. 126. 11. 25-30; Krş. Aristoteles, *İkinci Analitikler*, s. 32.

⁸ Aristoteles, *Birinci Analitikler*, s. 197.

⁹ İbrahim Çapak, *Gazali'nin Mantık Anlayışı*, Ankara 2005, s. 143.

¹⁰ Aristoteles, *İkinci Analitikler*, s. 4.

¹¹ Aristoteles, *age*, s. 9.

¹² Creighton, *age*, s. 113; İzmirli, *age*, 181.

¹³ Emiroğlu, *age*, s. 157.

¹⁴ Muhammed Âbid el-Cabiri, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, Çev.: B. Köroğlu- H. Hacak- E. Demirli, İstanbul 2000, s. 495; İbn Sina, *age*, s. 60.

¹⁵ İbn Sina, *age*, s. 18.

¹⁶ Emiroğlu, *age*, s. 157.

her iki öncülde de aynen tekrarlanmak suretiyle ortaya konulduğu zaman, sonuç zorunlu bir şekilde arkasından gelir.¹⁷ Orta terim sonucu zorunlu olarak elde etmemize imkan veren neden olmanın yanında, yeni bir bilgiye ulaşmamızı sağlayan bir araç,¹⁸ bir keşif aletidir de.¹⁹ Bu durumda orta terim kıyasın özü²⁰ olup, onun gerçekleştirilmesinde asıl rolü oynamaktadır.

Örnekte de görüldüğü gibi kıyas yapmak için önce orta terimi bilmeli, sonra da orta terim vasıtasıyla büyük ve küçük terimler arasında ilişki kurmalıyız. O halde ilk olarak araştırıp bulmamız gereken orta terimdir. Bu yönüyle her araştırmanın bir anlamda orta terim araştırmasına dayandığı söylenebilir. Bir olguyu araştırdığımız zaman veya bir nesnenin mutlak manada var olup olmadığını aradığımız zaman, gerçekte bunun bir orta terimi olup olmadığını ararız²¹ ve orta terimi buluncaya kadar birbiriyle ilişkili olguları inceleriz.²² İncelemelerimiz sonucunda orta terimin olguların özsel niteliklerinden, özsel yüklemelerinden²³ veya bir türün en yakın hassasından²⁴ meydana geldiğini keşfederiz. Yukarıdaki örnekte “insan” olma, hem ölümlünün hem de Sokrates’in özünde var olan bir niteliktir. Bu durum orta terimin evrensel prensipleri temsil ettiğini,²⁵ ve öncüllerde gelişigüzel bir şekilde tekrar edilen her hangi bir nitelik olmadığını gösterir.

Varlıkların evrensel prensiplerinden meydana gelen orta terim, aslında varlıkların var olmasını sağlayan nedendir.²⁶ Aristoteles şöyle der: “Her olgunun bir nedeni olduğu için, bir olgunun bağlı bulunduğu nedeni bildiğimizde ve bu olgunun olduğundan başka türlü olmayacağını kavradığımızda, bu olgunun bilgisini sofistlerin yaptığı gibi arızı/ilintisel anlamda değil, mutlak manada elde ederiz.”²⁷ Bu durumda orta terim araştırması, neden araştırması olmaktadır²⁸ ki, bu da özle aynı anlama gelir.²⁹ Neden ile özdeşleşen orta terimi iki öncül arasına koyarak kıyas yaptığımızda, sonuç zorunlu olarak ortaya çıkarken, neden olmayan şeyi orta terim kabul ettiğimizde söz konusu zorunlu sonuca ulaşmak mümkün değildir.³⁰ Sonucun tamamen orta terime bağlı olması, kıyasta asıl işin orta terimi bulmak olduğu anlamına gelir.

Kıyas yapmak için sadece orta terimi bilmek yeterli değildir, bunun yanında hem

¹⁷ İbn Sina, *age.*, s. 108; Muzaffer, *age.*, s. 236.

¹⁸ İzmirli, *age.*, s. 181.

¹⁹ Atademir, *age.*, s. 121; Creighton, *age.*, s. 114.

²⁰ Atademir, *age.*, s. 117.

²¹ Aristoteles, *İkinci Analitikler*, s. 88.

²² İbn Sina, *age.*, s. 9.

²³ İbn Sina, *age.*, ss. 123-124.

²⁴ Aristoteles, *age.*, ss. 132-133.

²⁵ Creighton, *age.*, s. 114.

²⁶ Aristoteles, *age.*, s. 89.

²⁷ Aristotle, *Posterior Analytics*, s. 111, 2.10; Krş. Aristoteles, *İkinci Analitikler*, ss. 5-6.

²⁸ İbn Sina, *age.*, s. 203.

²⁹ Aristoteles, *Metafizik*, Çev.: Ahmet Arslan, İstanbul 1996, s. 373; Atademir, *age.*, s. 117.

³⁰ İbn Sina, *age.*, s. 40.

büyük ve küçük terimleri hem de orta terimin büyük ve küçük terimler için mevcut olup olmadığını bilmek gerekir. Orta terim, küçük terimi büyük terime birleştirirken küçük terimin büyük terim tarafından kapsandığını ortaya koyar.³¹ Eğer büyük terimi bilmiyorsak, orta terimin küçük terimi için mevcut olduğunu bilmemiz, onun aynı zamanda büyük terim için de mevcut olduğunu göstermez. Bu durumda büyük terimle küçük terim arasında ilişki kurup, büyük terimin küçük terimi kapsadığı sonucuna ulaşamayız. Fakat araştırmalarımız sonucunda küçük terim için var olan orta terimin, büyük terim için de var olduğunu öğrendiğimiz zaman, büyük terimin küçük terimi kapsadığı ortaya çıkar.³²

İbn Sina (980-1037)'ya göre, burhan ifade eden kıyasta terimler şu iki şekilde bulunur:

a) Orta terim, küçük terimin ya cinsi ya yakın ayırımı yada ayırımlarından biri olmalı, büyük terim ise o cinsin veya o ayırımın ilişeni/arızı olmalıdır.

b) Orta terim, küçük terimin özsel niteliği olmalı, büyük terim ise ya başka bir özsel nitelik ya ilişeni/arız bir cins ya küçük terimin ayırımı veya onu kaim kılan bir şey olmalıdır.³³

İşte evrensel prensiplerden meydana gelen orta terim bulunup da büyük ve küçük terimlerle ilişkisi ortaya konduğu zaman akıl, varlıkların akışını seyrini anlar, bu akışa nüfuz eder,³⁴ "tasdik edilen aklediliri aynen ilkselleri (evveliyatı) elde edişi gibi ve o ilkeleri elde ettiği güçte elde eder."³⁵ Çünkü varlıkların aynı orta terime sahip olmaları, onların bazılarının cins yönünden, bazılarının da orta terimlerinin birbirlerine uygunluğu yönünden bir birbirleriyle özdeş oldukları anlamına gelir.³⁶ Böylece orta terim kıyasta kesin bilgiye ulaşmanın anahtarı olur.

1.2. Kıyasın Temel Prensibinde Orta Terim

Kıyasın temelinde ya hep ya hiç prensibi vardır. Aristoteles şöyle der: "Üç terim arasında son (küçük) terim, tamamıyla orta terimin içinde bulunacak, orta terim de tamamen ilk (büyük) terimin içinde bulunacak veya bulunmayacak şekilde bir bütün oluşturulduğu zaman, uçlar arasında zorunlu olarak mükemmel kıyas meydana gelir."³⁷ Buna göre ya hep ya hiç prensibi, 'bütün için doğru olan parçaları için de

³¹ Aristoteles, *age.*, s. 133.

³² İbn Sina, *age.*, ss. 11-12.

³³ İbn Sina, *age.*, ss. 116-117.

³⁴ Atademir, *age.*, s. 121.

³⁵ İbn Sina, *age.*, s. 168.

³⁶ Atademir, *ay.*

³⁷ Aristotle, "Prior Analytics," *The Basic Works of Aristotle*, ed. Richard Mckeeon, New York, 1941, s. 68, 25^b 32-35; Krş. *Birinci Analitikler*, s. 5.

doğrudur, ya da tam tersi bütün için doğru olmayan parçaları için de doğru değildir³⁸ şeklinde tanımlanabilir.

Ya hep ya hiç prensibi en açık olarak birinci şekil kıyas modlarında gerçekleştiğinden, birinci şekil mükemmel kıyas kabul edilmekte ve diğer üç şekil geçerliliği ona indirgenerek denetlenmektedir. Birinci şekil kıyas, tümel önermeden başlayıp tümel veya tikel sonuca ulaşmaktadır. Diğer şekillerin de birinci şekle indirgenliğini göz önüne aldığımızda, kıyasın tümel olumlu/olumsuz önermeden başladığını ve tümel ya da tikel olumlu/olumsuz önermede son bulduğunu söyleyebiliriz.³⁹

I. A Her bilim faydalıdır;

A Mantık bilimdir;

A O halde mantık faydalıdır.

II. E Hiçbir insan at değildir;

A Ahmet insandır;

E O halde Ahmet at değildir.

Bu örneklerin ikisi de birinci şekil kıyas olup, birincisi tümel olumlu önermeden başlayıp tümel olumlu sonuca ulaşmıştır ve *Barbara* modundadır. İkicisi ise tümel olumsuz önermeden başlayıp tümel olumsuz sonuca ulaşmıştır ve *Celarent* modundadır. *Barbara* modunda “faydalı” en kapsamlı terim olup, “bilim” terimini kapsamakta, “bilim” terimi de “mantık” terimini kapsadığından “faydalı” “mantık” terimini de kapsamaktadır. *Celarent* modunda ise “at” terimi “insan” teriminden ayrıldığından, “insan” terimi kapsadığı “Ahmet”i, “at”la birleştirememektedir. Bütün bunların gerçekleştirilmesine ise orta terim hizmet etmektedir.⁴⁰

Yukarıdaki örneklerden şu açığa çıkmaktadır; ya hep ya hiç prensibine uygun olarak yapılan kıyasta bütün iş, içlemsel veya kaplamsal anlamda,⁴¹ büyük terimin onaylayıp onaylamadığı bir hükmü, orta terim vasıtasıyla küçük terimin de onaylayıp onaylamadığını ortaya çıkarmaktır. Orta terimin büyük terim tarafından olumlanması veya olumsuzlanması, kıyasın sonucunun olumlu-olumsuzluğunu belirlemektedir. Buna göre, olumlu kıyasta büyük terimle küçük terime hükmedildiğini bilmekten daha ziyade, küçük terimin orta terimi olumladığını ve büyük terimle orta terime hükmedildiğini bilmek gerekir. Olumsuz kıyasta ise, büyük terimin küçük terimden ayrıldığını yani olumsuzlandığını bilmekten daha ziyade küçük terimin orta terimi olumladığını ve büyük terimin orta terimden ayrıldığını yani olumsuzlandığını bilmek gerekir.⁴² Bunu şekillerle gösterebiliriz:

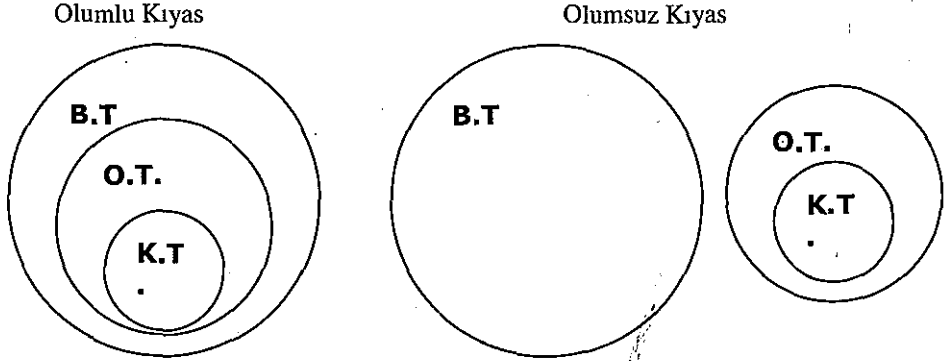
³⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Nazım Hasırcı, “Kıyasta Ya Hep Ya Hiç Prensibi, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı 43, Ankara 2006, ss. 84-96.

³⁹ Bkz. John Stuart, Mill, *A System of Logic Ratiocinative and Inductive*, London 1967, ss. 113-114.

⁴⁰ İzmirli, *age.*, s. 181.

⁴¹ İzmirli, *age.*, ss. 181-183; Özlem, *age.*, ss. 62-63.

⁴² İbn Sina, *age.*, s. 159.

Her iki şekilde de küçük terim orta terimi olumlarken, büyük terim olumlu kıyasta orta terimi olumlamakta, olumsuz kıyasta ise olumlamamaktadır.⁴³ O halde kıyasın sonuç önermesinin niteliği orta terimin büyük terim tarafından onaylanıp onaylanmamasına bağlıdır.

1.3. Kıyasın Formunda Orta Terim

Orta terimin, varlıkların var olmasını sağlayan neden olduğunu daha önce zikrettik. Hepsi de orta terim olabilen formel, materyal, etken ve amaçsal olmak üzere dört temel neden vardır.⁴⁴ Bunların en önemlisi ise formel nedendir. Bu durum Aristoteles'in nedensellik teorisinde diğer üç nedeni formel nedene indirgeme çabasında görülebilir.⁴⁵ Kıyas prensip olarak daima formel nedeni temel alır, formel neden onun özünü oluşturur. Bu yüzden bel kemiğini kıyasın teşkil ettiği klasik mantık, formel mantık⁴⁶ diye isimlendirilir.

Kıyasta öncüller belli bir forma göre yerleştirilir. Bu yerleştirme işleminde orta terimin öncüllerdeki konumu merkezi noktayı oluşturur. Orta terimin konumunun doğru olması kıyasın formunun doğruluğunu, form da kıyasın geçerliliğini garanti eder. Kıyasın formu kıyas şartları ve şekillerinden meydana gelir. Kıyas şartlarının belirlenmesinde öncelikle orta terimin nicelik, nitelik ve anlamı dikkate alınır. Kıyas şekilleri ise orta terimin öncüllerdeki yerine göre belirlenir. Biz de kıyas şartları ve şekillerini orta terim açısından inceleyeceğiz.

⁴³ Geçerli kıyaslardan, ikinci şekilde *Camestres* ile *Baroco*, dördüncü şekilde de *Camenes* modlarında, orta terim küçük terim tarafından olumlanmazken büyük terim tarafından olumlanmaktadır, sonuç da yine olumsuz çıkmaktadır. Bu durum ilk bakışta, yukarıda İbn Sina'yı referans gösterdiğimiz hükme uygun gözükmeyebilir. Eğer *Camestres* ve *Camenes* modlarının *Celarent*'e indirgenerek, *Baroco*'nun da saçma yoluyla kıyas yapılarak geçerliliklerinin denetlendiğini göz önüne alırsak, onların da aynı hükme tabi olduğunu görürüz.

⁴⁴ Aristoteles, *İkinci Analitikler*, ss. 108-110.

⁴⁵ Bkz. Aristoteles, *Metafizik*, ss. 372-375; Atademir, *age.*, s. 120.

⁴⁶ Bkz. İsmail Köz, "Aristo Mantığında Formalizm Tartışması" *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı 34, Ankara 2001, s. 38-39.

1.3.1. Kıyas Şartlarında Orta Terim

Kıyasta, dördü terimlere dördü de önermelere ait olmak üzere toplam sekiz adet şart vardır. Bu şartlara tabi olmaksızın yapılan kıyaslar, formel yönden geçerli bir delil teşkil etmezler. Geçersiz kıyasların tamamında ise bir biçim yanlışı bulunur.⁴⁷ O halde her geçerli kıyas bu şartlara uygun olarak kurulmalıdır. Aşağıda ele alacağımız bu sekiz şart, ya doğrudan ya da dolaylı olarak orta terimle ilgilidir.

1. *Her kıyasta büyük, küçük ve orta olmak üzere üç terim bulunmalıdır.* Kıyas ne üçten az ne de üçten çok terimle oluşturulabilir. Hiçbir zaman üçten az terimle kıyas yapılamaz. Üçten fazla terimle yapılan ise, ya bileşik ya da dört terim yanlışıma düşülmüş geçersiz kıyas olur. Dört terim yanlışında ya orta terimin diğer terimlere iştiraki sağlanmadığından, orta terim yoluyla büyük ve küçük terimler karşılaştırılmaz⁴⁸ dolayısıyla öncüller ilişkiye sokulamaz,⁴⁹ ya da orta terim her iki öncülde de aynen tekrarlanmaz ve sofistیک bir yanılmaca olur.⁵⁰ Örneğin:

Türkiye Irak'a komşudur;

Irak Kuveyt'e komşudur;

O halde Türkiye Kuveyt'e komşudur.⁵¹

Bu kıyasta "*Türkiye, Irak, Kuveyt ve komşu*" şeklinde açıkça dört terim kullanılmıştır. Ayrıca orta terimin büyük ve küçük terimi birleştirecek niteliği olmadığından kıyas geçersizdir.

Orta terim, bazı kıyaslarda da eşslesli veya birden çok anlam taşıyan terimlerden seçilir. Orta terim her iki öncülde de aynı anlamda tekrarlanmadığından terim sayısı dörde çıkar ve kıyas geçersiz olur.

Hayat tatlıdır;

Kebab tatlıdır;

O halde hayat kebaptır.

Bu geçersiz kıyasta orta terim her iki öncülde de aynı anlamda kullanılmadığı için kullanılan terim sayısı her ne kadar üç gözüküyorsa da aslında dördttür. Birinci öncülde "tatlı" terimi hayatın güzelliği, hoşluğu anlamında iken ikinci öncülde, damak tadı anlamında kullanılmıştır. Bu yönüyle verdiğimiz örnekte hem form hem de içerik yanlışı yapılmıştır.⁵²

2. *Orta terim sonuçta bulunmamalıdır.* Orta terimin görevinin, büyük ve küçük terimleri birbirine bağlayarak sonuçta yeni bir bilgiye ulaşılmasını sağlamak olduğunu daha önce belirtmiştik. Eğer orta terim sonuçta bulunursa, büyük ya da küçük terimlerden biri sonuca yansımadığı gibi ulaşılan sonuç yeni bir bilgi değil, öncüllerden birinin tekrarı

⁴⁷ Emiroğlu, *age.*, s. 161.

⁴⁸ Creighton, *age.*, s. 116.

⁴⁹ Emiroğlu, *age.*, s. 161; İzmirli, *age.*, s. 187.

⁵⁰ Emiroğlu, *age.*, s. 163; Irving M. Copi, *Introduction to Logic*, New York 1964, s. 188.

⁵¹ Ayrıca bkz. İbrahim Emiroğlu, *Mantık Yanlışıları*, İstanbul, 1993, ss. 60-62; İzmirli, *age.*, ss. 187-188.

⁵² Bkz. Copi, *age.*, s. 189; Emiroğlu, *age.*, ss. 110-116; Muzaffer, *age.*, ss. 236-237; Ural, *age.*, s. 154.

olur.⁵³ Dolayısıyla yapılan kıyas değil totolojidir.⁵⁴ Örneğin:

Her üniversite öğrencisi zekidir;
Hiçbir üniversite öğrencisi aptal değildir;
Hiçbir aptal üniversite öğrencisi değildir.

Bu sonuçta küçük öncül döndürülerek aynen tekrar edilmiştir. Dolayısıyla yeni bir bilgiye ulaşılamadığı gibi kıyas yapmanın varlık sebebi de ortadan kalkmış bulunmaktadır.⁵⁵

3. *Orta terim, iki öncülde de tikel olarak alınamaz.* Bu şarta göre, orta terim en az bir öncülde tümel yani bütün kaplamıyla alınmalıdır. Eğer orta terim her iki öncülde de tikel olarak alınırsa, tikel terimler bir cinsin tamamını değil belirli olmayan bir kısmını kapsadığı için, büyük öncüldeki tikel orta terimin gösterdiği fertlerle, küçük öncüldeki tikel orta terimin gösterdiği fertler aynı olmayabilir.⁵⁶ Bu durumda orta terim birliği sağlanamaz ve büyük terimdeki muhteva, sonuçta küçük terime de yüklenemez.⁵⁷

Bazı mavi gözlüler renk kötürdür;
Ahmet mavi gözlüdür;

Öncüllerinden “O halde Ahmet renk kötürdür” sonucu çıkmaz. Çünkü “mavi gözlü” orta terimi, büyük öncülde konu olarak tikel, küçük öncülde ise yüklem olarak (birinci mantık aksiyomu gereği, olumlu önermelerde yüklem daima tikeldir) tikeldir. Sonuçta iki belirsiz dayanarak, yani hangi karakterde olduğu belirtilmeyen tikel mavi gözlü Ahmet’in, yine kimler olduğu belirtilmeyen tikel “renk kötür” grubuna dahil olup olmadığına hükmedemeyiz.

Bilgisayar bilgi depo eder;
Flash disk de bilgi depo eder;

Bu iki öncülde “bilgi depo etme” dağıtılmadığından orta terimin iştiraki sağlanamamıştır. “Bazı bilgi depo edenlerin bilgisayar,” “Bazı bilgi depo edenlerin flash disk” olması, nitelikleri farklı yönlerde sahip bu iki olgunun sadece (bilgi depo etme) benzerliğine dayanarak, “O halde flash disk de bilgisayardır” sonucunu çıkartmayı gerektirmez. Bu kurala uymamak, dağıtılmamış orta terim yanılışını doğurur ki, temelde dört terim yanılışına dayanır.⁵⁸

4. *Sonuçta bulunan terimlerin kaplamı, öncüllerde bulunan terimlerin kaplamını aşmamalıdır.* Sonuçta bulunan büyük ve küçük terimlerin kaplamı, öncüllerdeki kaplamlarından fazla olursa bu terimler, öncüllerdeki orta terimle mukayese edilen

⁵³ Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*, s. 163.

⁵⁴ Emiroğlu, *Mantık Yanılışları*, ss. 62-63.

⁵⁵ Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*, s. 163-164; İzmirli, *age.*, s. 190.

⁵⁶ Copi, *age.*, s. 190; Creighton, *age.*, ss. 116-117; İzmirli, *age.*, s. 191.

⁵⁷ Emiroğlu, *Mantık Yanılışları*, s. 64; Öner, *age.*, s. 110.

⁵⁸ Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*, s. 164; Emiroğlu, *Mantık Yanılışları*, ss. 65-66; İzmirli, *age.*, s. 191.

terimler olmazlar.⁵⁹ Oysa kıyasın sonucunun zorunlu doğruluğu, öncüllerde orta terimle ilişkiye giren terimlerin sonuçtaki terimlerle aynı olmasına bağlıdır.⁶⁰ Sonuçtaki büyük ve küçük terimlerin öncüllerdeki kaplamalarını aşması durumunda caiz olmayan süreç (*illicit process*) yanlış ortaya çıkar.⁶¹ Bu da kıyasın temel prensibine aykırıdır.

Bütün insanlar akıllıdır,
Bütün insanlar iki ayaklıdır,
O halde bütün iki ayaklılar akıllıdır.

Bu örnekteki “iki ayaklı” terimi küçük öncülde, birinci mantık aksiyomu gereği tikel iken, sonuçta tümeldir.⁶² Dolayısıyla sonuçtaki “iki ayaklı” terimi, kapsam bakımından öncüllerde orta terimle ilişkiye giren terimin aynısı değildir ve kıyas geçersizdir.

5. *Sonuç daima öncüllerin zayıf olanına tabidir.* Bu şart öncüllerin formuyla yani nicelik ve niteliğiyle alakalıdır. Bir öncülün olumsuz ya da tikel olduğu durumlarda kıyas, orta terim vasıtasıyla zayıf öncülde sonuçlanır.⁶³ Beşinci şart 6, 7 ve 8’ci şartlarla doğrudan alakalıdır. Belirttiğimiz şartları açıkladığımızda, orta terimin bu şartta oynadığı rol daha da açığa çıkacaktır.

Bazı canlılar akıllıdır;
Hiçbir kuş akıllı değildir;
O halde bazı kuşlar akıllıdır.

Bu geçersiz kıyasta sonuç zayıf öncüle tabi olmadığından olumludur. Olumsuzluğu yönüyle zayıf olan küçük öncülde, orta terim küçük terimden ayrıldığına göre sonuçta büyük terimle küçük terimin birbirinden ayrılması⁶⁴ yani sonucun olumsuz olması gerekir.

6. *İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.* Bu şart önermelerin dağıtıcılığı konusunda ilgilidir. Bilindiği gibi olumsuz önermelerde konu ile yüklem birbirlerinden ayrılır yani birbirlerini inkar ederler ve ikinci mantık aksiyomu gereği yüklem daima tümeldir. “Hiçbir ağaç taş değildir” önermesinde, ağaç sınıfı taş sınıfından tamamen ayrılmıştır. İki olumsuz önerme, öncül olarak alındığında orta terim her iki öncülde de diğer terimlerden ayrıldığından büyük ve küçük terim arasında bir münasebet oluşturamaz.⁶⁵ Bu durumda büyük ve küçük terimin birbiriyle birleşip birleşmedikleri veya birbirlerine uygun olup olmadıkları belli olmaz.⁶⁶ Dolayısıyla bir sonuç önermesine ulaşılamaz.

Hiçbir daktilo bilgisayar değildir;

⁵⁹ İzmirli, *age.*, s. 192.

⁶⁰ Creighton, *age.*, s. 118; Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık.*, s. 167.

⁶¹ Copi, *age.*, ss. 190-191; Emiroğlu, *Mantık Yanlıları.*, s. 68-70.

⁶² Bkz. Öner, *age.*, s. 110.

⁶³ İzmirli, *age.*, s. 193.

⁶⁴ Emiroğlu, *age.*, s. 67.

⁶⁵ Creighton, *age.*, s. 119; Çapak, *age.*, s.141.

⁶⁶ Copi, *age.*, s. 174; Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık.*, s. 169; Emiroğlu, *Mantık Yanlıları.*, s. 73; İzmirli, *age.*, s. 194-195; Muzaffer, *age.*, s. 237.

Hiçbir hesap makinesi daktilo değildir;

?

7. *İki tikelden sonuç çıkmaz.* Olumlu iki tikel önerme öncül kabul edildiğinde, bu öncüllerdeki orta terim ya konu, ya yüklem, ya da hem konu hem de yüklem şeklinde bulunacaktır. Orta terim bu şekillerin tamamında tikel olarak bulunacağından, küçük terimle büyük terim arasında bir bağ oluşturamayacak ve kıyas kurulamayacaktır. İki tikel öncülden biri olumsuz olursa da sonuç çıkmayacaktır. Bu nedenle kıyasta orta terim en az bir defa tümel olmalı, bunun için de öncüllerden biri mutlaka tümel alınmalıdır.⁶⁷

Bazı insanlar İranlıdır;

Bazı insanlar Amerikalıdır;

?

8. *Öncüller olumlu ise sonuç olumsuz olmaz.* Olumlu öncüllerde orta terimle büyük ve küçük terimler birbirlerini onayladığına göre, bu onaylamanın sonuçta da gerçekleşmesi gerekir. Eğer gerçekleşmezse, öncüllerde onaylanan şeyin sonuçta reddedilmesi gibi bir çelişki ya da karşıtlık ortaya çıkar. Bu durumda elde edilen sonuç, öncüller ile ilişkili olmayan başka bir hüküm ifade eder.⁶⁸

Bazı insan felsefe okur;

Her insan akıllıdır;

Bazı akıllılar felsefe okumaz.

Bu geçersiz kıyasta orta terimi diğer iki terim de olumlandığı için sonucun olumsuz olması mümkün değildir. Öyleyse yukarıdaki sonuç ile öncüllerin hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır.

Buraya kadar yaptığımız incelemeler, orta terim merkeze alınarak kıyas şartlarının belirlendiğini göstermektedir. Bu da onun, kıyas şartlarındaki önemini ortaya koymaktadır.

1.3.2. Kıyas Şekillerinde Orta Terim

Şekil, orta terimin öncüllerdeki yerini ifade eder. Kıyasta aynı orta terime sahip tümel-tikel, olumlu-olumsuz önermelerden farklı varyasyonlarla değişik sonuçlar elde edebiliriz. Elde ettiğimiz sonucun hangi şekil kıyas olduğunu, ya da hangi şekil kıyas yaptığımızı öncüllerin dizilişindeki orta terimin konumundan biliriz.⁶⁹ Buna göre orta terim kıyas şekillerinin oluşumunda belirleyici rol oynar.

Orta terim kıyasın her iki öncülünde konu olabildiği gibi yüklem de olabilir veya öncüllerin birinde konu diğerinde yüklem olabilir. Böylece kıyas, orta terimin bulunduğu yere göre dört şekle ayrılır. Eğer orta terim, büyük öncülde konu küçük öncülde yüklem olursa birinci şekil; her iki öncülde yüklem olursa ikinci şekil; her iki öncülde konu

⁶⁷ Creighton, *age.*, ss. 119-120; Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık.*, s. 170; Emiroğlu, *Mantık Yanlışları.*, s. 77-78; İzmirli, *age.*, ss. 195-196; Muzaffer, *age.*, s. 237.

⁶⁸ Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık.*, s. 171; Emiroğlu, *Mantık Yanlışları.*, s. 76.

⁶⁹ Aristoteles, *Birinci Analitikler.*, s. 197.

olursa üçüncü şekil; büyük öncülde yüklem küçük öncülde konu olursa dördüncü şekil meydana gelir. Yukarıda belirttiğimiz kıyas kuralarının yanında her kıyas şeklinin de kendine özgü kuraları vardır. Bu kuralların da en az biri orta terimle ilgilidir.

Birinci şekil

Birinci şekilde orta terim, büyük öncülde konu küçük öncülde yüklem olarak bulunur.

Her A B'dir,

Her C A'dır,

O halde her C B'dir.

Aristoteles şöyle der: "Orta terim bir konu hakkında tasdik edilmişse ve her hangi bir şey de onun hakkında tasdik edilmişse veya kendisi tasdik edilmişse ve başka bir terim onun hakkında inkar edilmişse, birinci şekil elde edilir."⁷⁰ Bu söze dayalı olarak birinci şekilde iki kural bulunmaktadır; birincisi, "Küçük önerme olumlu olmalıdır," ikincisi ise "Büyük önerme tümel olmalıdır." Birinci kural gereğince küçük önerme olumludur. Bu sebeple küçük önermede yüklem olan orta terim tikelidir. Orta terim kıyasın üçüncü şartına göre, iki önermede de tikel alınamayacağından, konu olduğu büyük önermede tümel olması gerekir.⁷¹ Eğer büyük önerme tümel değil de tikel alınırsa, orta terim büyük önermede konu olduğundan, nicelik bakımından tikel, küçük önermede de nitelik bakımından (birinci mantık aksiyomu gereği) zaten tikel durumdadır. Dolayısıyla orta terim her iki öncülde de tikel olarak alınmış olur.⁷² Böyle durumlarda büyük terim, orta terim vasıtasıyla küçük terimi ihtiva etmez. Büyük önermedeki hüküm orta terimin bazı fertleri üzerine verildiğinden, küçük önermedeki hüküm orta terimin aynı fertleri olmayabilir. Oysa kıyasta "benimsenecek olan orta terim türlü türlü değil bir ve aynı olmalıdır."⁷³ Aksi taktirde hüküm, büyük terimden küçük terime geçmez.⁷⁴ Örneğin;

Bazı hayvanlar et oburdur;

Her koyun hayvandır;

O halde bazı koyunlar et oburdur.

Bu kıyasta büyük önerme tümel alınmadığından, orta terim iki öncülde de dağıtılmamış yani tikel alınmış ve geçersiz bir kıyas yapılmıştır.

İkinci şekil

Bu şekilde orta terim her iki öncülde de yüklem olarak bulunur.

Her B A'dır,

Hiçbir C A değildir,

O halde hiçbir C B değildir.

İkinci şeklin de iki kuralı bulunup birincisi, "İki öncülden birinin olumsuz olması

⁷⁰ Aristoteles, ay.

⁷¹ Creighton, *age.*, s. 124; İzmirli, *age.*, s. 198; Öner, *age.*, s. 115.

⁷² Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık.*, s. 276-77; Muzaffer, *age.*, s. 241.

⁷³ Aristoteles, *age.*, s. 86.

⁷⁴ Emiroğlu, *Mantık Yanlışları.*, s. 82.

gerekir." Aristoteles şöyle der; orta terim, "bir şey hakkında hem tasdik hem inkar edilmişse, ikinci şekil elde olunacaktır."⁷⁵ Orta terim her iki öncülde de yüklem konumunda bulunduğundan, öncüllerin ikisinin de olumlu olması durumunda, birinci mantık aksiyomu gereği iki defa tikel alınacaktır.⁷⁶ Kıyas kurallarının üçüncüsü gereği orta terim her iki öncülde de tikel alınamayacağı için yapılan kıyas geçersiz olacaktır.⁷⁷ Bu tür kıyaslarda hem caiz olmayan süreç hem de dağıtılmamış orta terim yanlış meydana gelir.⁷⁸

Her at dört ayaklıdır;
Bazı boğa dört ayaklıdır;
Bazı boğa attır.

İkinci kural ise, "Büyük öncül tümel olmalıdır." Eğer büyük öncül tikel alınırsa, orta terim küçük terimi kaplamasına alamadığı gibi büyük terimle de bire bir ilişki kuramaz. Büyük terim tikel olduğundan küçük terim, orta terimle ilişkiye giren büyük terimin içerdiği fertlerden olmayabilir.⁷⁹ Dolayısıyla da orta terim büyük öncüldeki hükmü küçük terime iletemez.

Bazı çiçekler saksıda yetişir,
Bazı laleler saksıda yetişir değildir;
O halde bazı laleler çiçek değildir.

Üçüncü şekil

Bu şekilde orta terim her iki öncülde de konu olarak bulunur.
Her A B'dir,
Her A C'dir,
O halde bazı C B'dir.

Üçüncü şeklin de iki kuralı vardır. Birincisi, "Küçük önerme olumlu olmalıdır." Aristoteles'in "başka şeyler onun (orta terim) hakkında tasdik edilmişler veya biri inkar öbürü tasdik edilmişse son (üçüncü) şekil elde olunacaktır,"⁸⁰ ifadesine göre öncüllerden biri olumsuz olabilir. Kıyasın geçerliliği ve orta terimin işlevini yapabilmesi için küçük öncül daima olumlu iken, bazı modlarda büyük öncül olumsuz gelebilir. Küçük önerme olumsuz alınırsa, sonuçtaki terimler, öncüller de orta terimle mukayese edilen terimler olmadığı gibi, sonuçtaki terimlerin kaplamı öncüllerdekini aşar ve caiz olmayan süreç yanlış ortaya çıkar.⁸¹ Aristoteles şöyle der, "üçüncü şekilde, orta terim hiçbir zaman, ne kendisi hakkında bir başkasının inkar edilmesi gereken terimin dışına, ne de kendisinin

⁷⁵ Aristoteles, *age.*, s. 97.

⁷⁶ Öner, *age.*, s. 116.

⁷⁷ Creighton, *age.*, s. 125; Emiroğlu, *age.*, s. 79; İzmirli, *age.*, ss. 98-99; Muzaffer, *age.*, ss. 244-245.

⁷⁸ Emiroğlu, *age.*, s. 84.

⁷⁹ Emiroğlu, *age.*, ss. 84-85.

⁸⁰ Aristoteles, *age.*, s. 97. Aristoteles dördüncü şekli kabul etmez.

⁸¹ Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*, s. 181. Muzaffer, *age.*, s. 250

inkar edilmesi gereken terimin dışına geçmeyecektir".⁸²

Her insan akıllıdır;

Bazı insanlar bilgisayar kullanıyor değildir;

Bazı bilgisayar kullananlar akıllı değildir.

Bu örnekte "akıllı" terimi, büyük öncülde tikel iken sonuçta tümel olduğundan, öncüllerde "insan" orta terimiyle ilişkiye giren terimin aynısı değildir. Dolayısıyla bu kıyasta caiz olmayan süreç yanlış yapılmıştır.

Yine küçük öncülün olumsuz alınması durumunda, bu şeklin *Felapton*, *Ferison*, *Bocardo* modlarında iki tane olumsuz öncül bulunacaktır. Bu da iki olumsuzdan sonuç çıkarma şartına aykırı olacaktır; kıyasın büyük ve küçük terimlerinin orta terimle ilişki kurup kurmadıkları veya uygun olup olmadıkları belli olmayacaktır.⁸³ Dolayısıyla geçerli bir sonuç elde edilemeyecektir. Üçüncü şeklin ikinci şartı ise, "Sonuç daima tikelidir."

Dördüncü şekil

Orta terim, büyük öncülde yüklem küçük öncülde konu olarak bulunur.

Her B A'dır,

Her A C'dir,

O halde bazı C B'dir.

Bu şeklin üç kuralı vardır. Birincisi; "Büyük önerme olumlu olursa, küçük önerme tümel olmalıdır." Büyük önermenin olumlu olduğu, *Bramantip*, *Camenes*, *Dimaris* modlarında orta terim yüklem olduğu için tikelidir. Küçük önerme, tümel değil de tikel alınrsa, orta terim bu önermede de tikel olarak alınmış olur.⁸⁴ Bilindiği gibi orta terim iki öncülde de tikel alınamaz. Bu durumda kıyas geçersiz olur ve dağıtılmamış orta terim yanlış yapılır.

Her balık suda yaşar;

Bazı suda yaşayan yengeçtir;

Bazı yengeç balıktır.

Dördüncü şeklin ikinci kuralı ise "Küçük önerme olumlu olursa sonuç daima tikel olur." Bu kural yukarıda açıkladığımız üçüncü şeklin kurallarının aynısıdır.

Bu şeklin üçüncü kuralı da, "Olumsuz modlarda büyük önerme tümel olmalıdır." Eğer bu kurala uyulmazsa, orta terimle ilgili olmayan diğer kıyas yanlışlarının yanında, dördüncü şeklin *Fresison* modunda öncüllerin her ikisi de tikel olarak alınmış olacağından orta terim iki öncülde de dağıtılmamış olacaktır ve dağıtılmamış orta terim yanlış yapılacaktır. Birinci kurala verdiğimiz örnek bu kural için de geçerlidir.

Görüldüğü gibi kıyasın hem şartları hem de şekillerinin özel kuralları, tamamen orta terimin öncüllerdeki anlamı, niceliği ve niteliği dikkate alınarak meydana getirilmiştir.

⁸² Aristoteles, *İkinci Analitikler*, s. 65.

⁸³ Emiroğlu, *age.*, s. 181.

⁸⁴ Emiroğlu, *age.*, ss. 183-184; İzmirli, *age.*, s. 200; Öner, *age.*, s. 118.

Orta terim kıyasın formunun düzenlenmesinde, dolayısıyla da geçerliliğinde merkezi noktayı oluşturmaktadır. Kurallara uygun olarak yapılmış geçerli bir kıyasın sonucu da zorunlu olarak çıkmakta ve kesin bilgi ifade etmektedir. Bütün bunlar orta terimin kıyasın ne kadar önemli bir unsuru olduğunu göstermektedir.

Orta terim, buraya kadar açıkladığımız nitelikleri kıyasa kazandırmanın yanında, kıyasın analogiden ayrılmasında da en temel etkidir. Belirttiğimiz gibi kıyasın orta terimi zorunlu bilgiye dayanırken, analoginin orta terimi kesin bir bilgiye değil, zanna dayanmaktadır. Analogide orta terim olarak kabul edilen sebebin, gerçekten zorunlu sebep olup olmadığını garanti edecek bir şey yoktur.⁸⁵ Bu nedenle analoginin sonucu zorunlu değil, sadece olasılıklı bilgi ifade edebilmektedir. Bu da kıyas yaparak elde ettiğimiz bilginin değerinin orta terime bağlı olduğunu bir kez daha göz önüne sermektedir.

Sonuç

Kıyas, en az üç önerme ve üç terimden meydana gelen dolaylı bir çıkarım metodudur. O dolaylı çıkarım olma özelliğini orta terimin işlevinden alır. Orta terim kıyasın iki öncülünü dolayısıyla da büyük ve küçük terimlerini karşılaştırıp, küçük terimi büyük terime isnat ederek büyük terimin küçük terimi ihtiva edip etmediğini ortaya koyar. Orta terimin bu görevi yerine getirebilmesi için, kıyasın iki öncülünde de bir ve aynı anlamda olması, eşselli terimlerden olmaması gerekir. Bu durum orta terimin varlıkların evrensel prensiplerinden, özel niteliklerinden meydana geldiğini gösterir. Bu tür bir orta terim iki öncül arasına konarak kıyas yapıldığında elde edilen sonuç, hem anlam hem de şekil bakımından zorunlu olur. Sonucun zorunluluğu, kıyasta ya hep ya hiç prensibinin uygulandığını gösterir. Ya hep ya hiç prensibinin uygulanmasına ise orta terim hizmet eder. Orta terim aynı zamanda kıyasın geçerliliğini garantileyen formel yapının belirlenmesinde önemli rol oynar. Kıyas şartlarının merkezinde orta terim vardır. Kıyasın şeklini orta terimin öncüllerdeki yeri belirler. Her şeklin kendine özgü kurallarının en az bir tanesi orta terimle ilgilidir. Orta terimin bütün bu özellikleri, onun kıyasın özü olduğunu ve tıpkı kıyassız bir mantık düşünülemediği gibi orta terimsiz de bir kıyas düşünülemediğini açıkça gösterir.

ABSTRACT

THE MIDDLE TERM IN THE SYLLOGISM

This study aims to examine importance and value of the middle term in the syllogism. The syllogism has three propositions: these are big, minor and conclusion. Also it contains three terms: these are big, middle and minor. The syllogism is essentially a process of comparison. Each of the terms in the conclusion is compared with the same middle term. We attain the conclusion indirectly by means of the middle term. Thus the middle term services to be carried out the principles of the syllogism.

⁸⁵ Cabiri, *age.*, s. 551; Çapak, *age.*, s. 228; Öner, *age.*, s. 174.

However the middle term have a important role in forming of rules and figures of the syllogism..

Key Words: syllogism, proposition, terms, middle term, rules and figures.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul 1996.
-----, *Birinci Analitikler*, çev. H.R. Atademir, İstanbul 1996.
-----, "Prior Analytics," *The Basic Works of Aristotle*, Ed. Richard Mckeon, New York 1941.
-----, *İkinci Analitikler*, çev. H.R. Atademir, İstanbul 1996.
-----, "Posterior Analytics," *The Basic Works of Aristotle*, ed. Richard Mckeon, New York 1941.
Atademir, Hamdi Ragıp, *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı*, Ankara 1974.
el-Cabiri, Muhammed Âbid, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, Çev.: B. Köroğlu-H. Hacak- E. Demirli, İstanbul, 2000.
Creighton, James Edwin, *An, Introductory Logic*, London 1919.
Copi, Irving M., *Introduction to Logic*, New York 1964.
Çapak, İbrahim, *Gazali'nin Mantık Anlayışı*, Ankara 2005.
Emiroğlu, İbrahim, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*, İstanbul 1999.
-----, *Mantık Yanlıları*, İstanbul 1993.
Grünberg, Teo- Onart, Adnan- Grünberg, David- Turan, Halil, *Mantık Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2003.
Hasırcı, Nazım, "Kıyasta Ya Hep Ya Hiç Prensibi, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı 43, Ankara 2006.
İbn Sina, *Kitabu's-Şifa, II. Analitikler*, Çev.: Ömer Türker, İstanbul 2006.
İzmirli, İsmail Hakkı, *Felsefe Dersleri*, İstanbul 1330.
Köz, İsmail, "Aristo Mantığında Formalizm Tartışması" *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı 34, Ankara 2001.
Mill, John Stuart, *A System of Logic Ratiocinative and Inductive*, London 1967.
Muzaffer, Rıza, *el- Mantık*, Necef 1968.
Öner, Necati, *Klasik Mantık*, Ankara, 1986.
Özlem, Doğan, *Mantık*, İstanbul 1999.
Ural, Şafak, *Temel Mantık*, İstanbul 1995.